

Jurij Perovšek*

»Kdo se je prepir?«.

Soočenje naprednjakov (liberalcev) s katoliško stranjo od ustanovitve Slovenskega društva 1891 do napovedi I. slovenskega katoliškega shoda 1892

IZVLEČEK

Po ustanovitvi Katoliškega političnega društva leta 1890 in naprednega (liberalnega) Slovenskega društva leta 1891 so na napredni strani nadaljevali z očitki o gospodoželnosti političnega katolicizma, njegovem zlorabljanju vere in brezdomovinskem značaju. Posebej so jih poudarili poleti 1891, ko je med katoliškim Slovincem in naprednima Slovenskim narodom ter Rodoljubom stekla široka kulturnobojna polemika o vprašanju, kdo na Kranjskem neti ideološki in politični prepir. Polemiko je sprožil Slovenec, ki je napredno stran obtoževal, da je nasprotnica vere (kar ni bilo res, saj so bili tudi naprednjaki katoličani), oporeka javnemu in s tem tudi političnemu delovanju duhovščine in ji ne priznava ljubezni do naroda. Na katoliški strani so jo izražali, a je, nasprotno kot na napredni, niso videli kot absolutne, saj ta pripada le Bogu. Očitali so ji odgovornost za nastali prepir. Na napredni strani so odgovornost zanj pripisovali idejnemu terorju in ekskluzivizmu katoliške, ki je postavila vero nad narod in hoče določati vse politično, kulturno in socialno življenje. Vprašanje vere in naroda je v različnih vsebinskih oblikah postalo ključno, na njegovi podlagi se je bil boj za idejno prevlado v deželi. Z razdorom na Kranjskem je politično življenje dobilo širše razsežnosti, skozi kulturni boj pa je napredna stran stopila na pot nadaljnega izražanja svojih idejnih in političnih prepričanj.

Ključne besede: naprednjaki (liberalci), Slovensko društvo, politični katolicizem, polemika, Slovenec, Slovenski narod, Rodoljub, kulturni boj

* Dr., znanstveni svetnik, emeritus, Andraž nad Polzelo 398, SI-3313 Polzela, jurij.perovsek@gmail.com

ABSTRACT

**"WHO SOWS DISCORD?". THE CONFRONTATION BETWEEN
PROGRESSIVES (LIBERALS) AND THE CATHOLIC SIDE FROM
THE FOUNDING OF THE SLOVENIAN SOCIETY IN 1891 TO
THE ANNOUNCEMENT OF THE FIRST SLOVENIAN
CATHOLIC CONGREGATION IN 1892**

Following the establishment of the Catholic Political Society in 1890 and the progressive (liberal) Slovenian Society in 1891, the progressive side continued to make accusations against political Catholicism regarding its aspirations for hegemony, its misuse of religion, and its stateless nature. These reproaches became particularly pronounced in the summer of 1891 when an extensive cultural polemic erupted between the Catholic Slovenec and the progressive Slovenski narod and Rodoljub newspapers over the issue of who kept stirring up the ideological and political disputes in Carniola. The polemic was initiated by Slovenec, which accused the progressive side of opposing religion (the claim was untrue, as the progressives were also Catholics) and rejecting the public and thus also political activities of the clergy, whose love for the nation the progressives refused to recognize. The Catholic side claimed it did express it, but unlike the progressive faction, they did not perceive it as absolute, for the absolute belongs solely to God. Consequently, they accused the progressives of causing the resulting dispute. Meanwhile, the progressive side attributed the responsibility for the conflict to the ideological terror and exclusivism of the Catholic Church, which placed religion above the nation and sought to dominate all aspects of political, cultural, and social life. The question of religion and nation became crucial in various substantive forms, and the struggle for ideological supremacy in the country was conducted on this foundation. With the discord in Carniola, political life assumed broader dimensions. Through the cultural struggle, the progressive side embarked on the path of further expression of its ideological and political beliefs.

Keywords: progressives (liberals), the Slovenian Society, political Catholicism, polemic, Slovenec, Slovenski narod, Rodoljub, cultural struggle

**Kontinuiteta naprednega (liberalnega) gledanja
na katoliško politično stran**

Po spočetu »kranjskega prepíra«, h kateremu sta privedli ustanovitvi Katoliškega političnega društva 26. januarja 1890 in naprednega (liberalnega) Slovenskega društva (SD) 2. februarja 1891 – obeh v Ljubljani –, so na napredni strani, kot so se sami imenovali, v nadaljnji idejni in politični razvoj prenesli poudarke, ki so jih političnemu

katolištvu namenili v času ločevanja narodnega gibanja.¹ Oporekali so zahtevam po verski šoli, kar je zaradi pogostega izražanja tega stališča zbudilo kritično pripombo celo v njihovih vrstah, in poudarjali narodnost kot vrhovni zakon (*suprema lex*).² Katoliški strani so očitali, da jo vodi razdivjanost mladih kaplanov – nekdanj krotkih in ljubeznivih kot jagnjeta, zdaj nekateri med njimi sami rjoveči levi, toda brez grive –, ki hočejo s svojo nesramno prevzetnostjo in nestrpnostjo pod plaščem vere doseči gospostvo in oblast v deželi in sploh nad slovenskim narodom.³ V vprašanju narodnosti so ob državnozborskih volitvah v gorenjskih in notranjskih mestih 5. marca 1891 katoliško stran obtoževali, da je bil njihov kandidat Anton Globočnik izvoljen s pomočjo njene zveze z Nemci in nemškutarji.⁴ Katoliški *Slovenec* je tak očitke obsojal in poudaril, da je njihove glasove dobil tudi napredni kandidat Danilo Majaron, sicer pa slovenska duhovščina nikoli ni imela navade družiti se s sovražniki svojega naroda.⁵ »Kadar bi bila slovenska narodnost res v nevarnosti, pokazali bodo svoje rodoljubno lice.«⁶ Liberalni *Slovenski narod* se glede Majaronovih volilnih glasov ni oglasil. Navrgel pa je, da ga jezni kaplani ne marajo, ker je »ob svojem času (v zimskem semestru 1879/1880 – op. J. P.) iz lemenata ušel, ergo je brezverec, pustolovec, framazon.«⁷ V ravnanju katoliške strani je videl njen *testimonium paupertatis*, dokaz narodne revščine. Za seboj naj bi zažgala narodne mostove in narodnost vrgla za plot.⁸ Obsodil je tudi stališče, ki naj bi ga pred državnozborskimi volitvami v kmečki kuriji 3. marca 1891 zagovarjali v trebanjskem okraju. Menili naj bi, da bi bilo za trebanjski okraj bolje, če bi izvolili liberalnega Nemca kot pa slovenskega katoliškega kandidata. »Ta izrek, če je ukoreninjen pri večini volivcev, pričuje o silni mlačnosti in indiferenčnosti za naše narodne težnje!« – Tolažimo se lahko le, da bo večina volivcev ostala zvesta svojemu narodu in sledila načelu, da morajo Slovenci v javna predstavništva

1 O tem Jurij Perovšek, »Liberalni pogled na ideološko in politično razhajanje s katoliško stranjo od ustanovitve Katoliškega političnega društva leta 1890 do ustanovitve Slovenskega društva 1891 v Ljubljani,« *Prispevki za novejšo zgodovino* 63, št. 3 (2023): 93–116. O idejnem in političnem samorazumevanju in samoimenovanju napredne (običajno imenovane liberalne) strani gl. Jurij Perovšek, »Napredna fronta«: organizacijske, idejne in politične poteze slovenskega liberalizma med svetovnimi vojnami (Maribor: Znanstvenoraziskovalni inštitut dr. Franca Kovačiča, 2024), 19, 20. V naši razpravi bomo uporabljali pojem *napreden*, kot so se tudi sami imenovali na tej idejnopolični strani.

2 »Prvi javni shod ‚Slovenskega društva‘ v Ljubljani,« *Slovenski narod*, 17. 2. 1891, 2. »O našem volilnem gibanju. III,« *Slovenski narod*, 21. 2. 1891, 1.

3 »O našem volilnem gibanju. III,« 1. »K državnozborskim volitvam,« *Slovenski narod*, 27. 2. 1891, 1. »Iz Škofjeloke,« *Slovenski narod*, 28. 2. 1891, 3. »Volitev v gorenjskih in notranjskih mestih,« *Slovenski narod*, 6. 3. 1891, 1. »Po volitvah. III,« *Slovenski narod*, 13. 3. 1891, 1. s. (Ivan Železnikar), »Listek: nedeljsko pismo,« *Slovenski narod*, 18. 4. 1891, 1. »Dopisi: z Notranjskega,« *Slovenski narod*, 27. 4. 1891, 2.

4 »Volitev v gorenjskih in notranjskih mestih,« 1. »Po volitvah. III,« 1. »Pogled na državnozborske volitve. I,« *Slovenski narod*, 14. 3. 1891, 1.

5 »Poraz ‚Slovenskega društva‘,« *Slovenec*, 9. 3. 1891, 2. »Naša narodnost,« *Slovenec*, 13. 3. 1891, 1. O volilni podpori Nemcev in nemškutarjev Globočniku gl. tudi »Izvirni dopisi: iz Tržiča,« *Slovenec*, 26. 3. 1891, 2.

6 »Poraz ‚Slovenskega društva‘,« 2.

7 »Iz Škofjeloke,« 3. P. (Janko Polec), »Majaron Danilo,« v: Franc Ksaver Lukman, ur., *Slovenski biografski leksikon: peti zvezek* (Ljubljana: Zadružna gospodarska banka, 1933), 20. – Po odhodu iz ljubljanskega bogoslovja je Majaron najprej na Dunaju študiral slavistiko, nato pa pravo in bil za doktorja prava promoviran leta 1888 (Polec, »Majaron Danilo,« *ibidem*).

8 »Volitev v gorenjskih in notranjskih mestih,« 1.

voliti le slovenske može.⁹ Na trebanjskih volitvah je zmagal slovenski kandidat, predstavnik katoliške strani, Fran Povše.¹⁰

Ob gornjih poudarkih je v prvi polovici leta 1891 *Slovenski narod* katoliško stran obtožil, da je pripravljena ovirati napredek in strahovati ter širiti strasten prepír v javnosti. Obtožbe je podal pred ljubljanskimi dopolnilnimi občinskimi volitvami 20., 22. in 24. aprila 1891. Za resnične se bodo pokazale, če nasprotna stran na volitvah zmagala.¹¹ Volitve je označil za boj napredka z nazadnjaštvom, boj poštene narodne svobode proti skrajni nestrpnosti.¹² Treba je ustaviti strup, ki ga katoliški farizeji ob pomoči nestrpne duhovščine in njenega vpliva vlivajo v preprosto prebivalstvo.¹³ Ko bi Zveličar ponovno prišel na svet in videl, kaj počnejo nekateri kaplani, bi takoj spletel debelo tepeznico in jih začel bičati, kot svoje dni Jude v templju, je zapisal *Slovenski narod*. Saj svojo službo opravljajo po predpisih »goriškega proroka« (Antona Mahničja) in ne po Kristusovem zgledu. Razložek bi bil le ta, da jih ne bi podil iz templja, ampak vanj – nazaj v cerkev, »češ, tu imate dela dovolj; v spovednici in na leci vam je na razpolaganje široka ledina, kojo obdelujete v dušni in telesni blagor naroda, seveda, zlorabiti tega svetišča ne smete!« Tak je poklic duhovnika in v resnici je še mnogo duhovnikov, ki ga vestno opravljajo, a nekateri kaplani se brigajo za vse drugo, kot za svoj poklic in hujskajo ter ščuvajo mirni slovenski narod proti delavnim in zaslužnim narodnjakom.¹⁴

Slovenski narod je ljubljanskim občinskim volitvam pripisal globok pomen, kajti do tedaj si obe strani še nikoli nista tako odločno stali nasproti.¹⁵ Po volitvah v III. in II. volilnem razredu, 20. in 22. aprila 1891, ki jih je dobila napredna stran,¹⁶ je volivce I. razreda pozval, naj dokončajo slavno zmago in svetu pokažejo, »da je glavno mesto naše napredno mesto, da spoštuje pravo svobodo in napredek, ne pa srednjeveški fanatizem, katerega si zastonj prizadevajo vcepljati nam nasprotniki.«¹⁷ Že po volitvah v III. razredu je Ljubljano predstavil kot središče zavedne narodne inteligence, ki se noče ukloniti jarmu političnega katolicizma (t. i. klerikalizma).¹⁸ Napredna stran je dobila volitve tudi v I. razredu.¹⁹ Po volitvah se je predsednik Slovenskega društva Ivan Gogola zahvalil vsem volivcem, ki so oddali glasove za njegove kandidate in omogočili tako sijajno zmago stranke poštenega narodnega napredka.²⁰ Kot si je pred volitvami zaželel *Slovenski narod*, so dokazali, da je Ljubljana duhovno središče vsem sorojakom v drugih pokrajinah.²¹

9 »O našem volilnem gibanju. III.,« 1, 2.

10 Ara. (Rudolf Andrejka), »Povše Fran,« v: France Kidrič, ur., *Slovenski biografski leksikon: sedmi zvezek* (Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1949), 467. Vasilij Melik, *Volitve na Slovenskem 1861–1918* (Ljubljana: Slovenska matica, 1965), 362.

11 »Gospodom obrtnikom in rokodelcem v Ljubljani,« *Slovenski narod*, 18. 4. 1891, 1.

12 »Pomen Ljubljanskih občinskih volitev,« *Slovenski narod*, 23. 4. 1891, 1, 2.

13 »Pred Ljubljanskimi volitvami,« *Slovenski narod*, 18. 4. 1891, 2.

14 »Dopisi: z Notranjskega,« 2.

15 »Pomen Ljubljanskih občinskih volitev,« 2.

16 »Ljuta borba – krasna zmaga,« *Slovenski narod*, 21. 4. 1891, 3. »Volitev v II. razredu,« *Slovenski narod*, 22. 4. 1891, 3.

17 »Pomen Ljubljanskih občinskih volitev,« 1.

18 »Ljuta borba – krasna zmaga,« 3.

19 »Volitev v prvem razredu,« *Slovenski narod*, 24. 4. 1891, 3.

20 »Zahvala,« *Slovenski narod*, 24. 4. 1891, 3.

21 »Dopolnilne volitve v mestni zastop Ljubljanski,« *Slovenski narod*, 11. 4. 1891, 1.

Na napredni strani, za katero sicer socialno vprašanje tako rekoč ni obstajalo,²² so se v tistem času ustavili tudi ob socialističnem gibanju. Pred tem je nezanimanje za socialne probleme spodbudilo krojaškega mojstra Matijo Kunca, da je na prvem javnem shodu Slovenskega društva, 15. februarja 1891 v Ljubljani, opozoril, naj jih vsekakor upoštevajo in uvrstijo v društveni program. Po njegovem opozorilu je društveni odbornik Ivan Tavčar pohitel z odgovorom, da bodo, razumljivo, imeli »gorko srce za slovenskega kmeta in obrtnika«. Več o tem ni govoril, zaželel je le, da bi na prihodnjem društvenem shodu nastopil govornik, ki bo »razvil obrtnikov program in jasno povedal, česa jim treba, katere so njih želje in zahteve. ‚Slovensko društvo‘ bode gotovo z veseljem podpiralo in zagovarjalo vse, kar je potrebno slovenskim obrtnikom, zahtevalo pa tudi, da so obrtniki vedno zavezniki naši, da tudi oni vsprejmo narodni naš program.«²³ Glede socialističnega gibanja pa je *Slovenski narod* ugotavljal, da se socializem širi tudi med slovenskimi delavci. Temu se ni čuditi, saj je siromaštvo pri nas skoraj splošno, delavska beda je velika, socializem pa obljublja vse, kar si kdo želi. Z napredne strani podpirajo zakonita prizadevanja delavskega stanu – »poštenemu delu – poštena plača«, to je naše geslo. »Brez domovinski socijalizem pa bomo pobijali odločno, ker je le-ta najnevarnejši sovražnik narodnostnega našega prizadevanja.« Sicer pa bodo to kočljivo vprašanje rešili drugi, večji in mogočnejši narodi, nam ne bo preostalo drugega kot sprejeti to, kar bodo dognali hoté ali nehoté. Najbolj strasten nasprotnik socialističnih nauk pri vseh narodih in v vseh deželah pa je politični katolicizem, ki hoče obnoviti srednjeveške družbene razmere.²⁴

Napredna stran je zavračala tudi krščanski socializem. V njem ni videla dejavnika, ki bi lahko predrugačil družbena nasprotja, pač pa le »žleb, po katerem bi radi klerikalci napeljali vodo na svoj mlin«. Katoliško gibanje si je želelo povrniti svojo nekdanjo veljavo in ugled, zato je spremenilo svojo utrjeno taktiko, se oprijelo socialnega vprašanja in skrpalo krščanskosocialni program. Po *Narodovem* mnenju je bil za Slovence prepir o reševanju socialnega vprašanja odveč, saj na to, kot je že opozoril, ne morejo vplivati. Ponovil je tudi vodilo, da je naloga naprednjakov pobijati brezdomovinski socializem, a tudi tu zaradi njenega zavzemanja za krščanski socializem s katoliško stranjo ne more biti soglasja. Ta je podlaga brezdomovinskega političnega katolicizma, ki ga bodo pobijali, ker je nevaren naši narodnosti in lahko rodi razmere, ki so klasično popisane v povesti 4000.²⁵ Tavčarjev znani politični pamflet²⁶ – »v začetku dokaj duhovito, v končnih poglavjih pa že jako ohlapno zgrajeno persiflažo Mahničevih nazorov«,²⁷ je tedaj objavljaj *Ljubljanski zvon*.²⁸ V času, ko so izhajala prva

22 Ivan Prijatelj, *Slovenska kulturnopolitična in slovstvena zgodovina 1848–1895: peta knjiga* (Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1966), 318.

23 »Prvi javni shod ‚Slovenskega društva‘ v Ljubljani,« 2.

24 »Rudarski shod,« *Slovenski narod*, 6. 4. 1891, 1.

25 »Nekoliko besed o krščanskem socijalizmu,« *Slovenski narod*, 11. 4. 1891, 2. Gl. tudi Prijatelj, *Slovenska kulturnopolitična in slovstvena zgodovina*, 318, 319.

26 Boris Grabnar, »Utopije in antiutopije v slovenski literaturi 19. stoletja,« v: Drago Bajt, ur., *Mavrična krila: izbor slovenskih znanstvenofantastičnih zgodb* (Ljubljana: Tehniška založba Slovenije, 1978), 91.

27 Prijatelj, *Slovenska kulturnopolitična in slovstvena zgodovina*, 317.

28 [Ivan Tavčar], »4000: času primerna povest iz prihodnjih dob: po vzorih dr. Ničmaha napisal dr. Nevěsekdo,« *Ljubljanski zvon* 11, št. 2–12 (1891): 67–73, 131–39, 195–202, 259–66, 323–30, 387–93, 451–60, 515–24, 579–88,

nadaljevanja Tavčarjeve povesti, so v Slovenskem društvu posebej poudarili, da niso brezverci, in to na katoliški strani dobro vedo, njihove nasprotné trditve pa so politična nepoštenost. V resnici gre le za eno stvar: boj med inteligenco in neumnostjo!²⁹

Beseda o razdoru

Napredna stran se je posebej ustavila ob razmerah, do katerih je prišlo po političnem razdoru na Kranjskem z ustanovitvijo Katoliškega političnega in Slovenskega društva. Ponovila je že izrečeno stališče, da je do nastanka SD privedla brezmejna gospodoželjnost stranke, ki si je po krivici prilastila konservativno ime, uničila staro slovensko složnost in na Kranjskem na dvoje razcepila narodne čete.³⁰ Zdaj blati poštene in zaslužne naprednjake kot brezverce in pravcate pionirje Antikrista, in ni čudno, da je staro načelo *calumniare audacter, semper aliquid haeret* (pogumno obrekuj, vedno se kaj prime!) učinkovalo na preprosto ljudstvo in SD med njim ni našel povsod pričakanega odziva. Zato so se odločili, da začnejo izdajati list *Rodoljub*, ki naj prodre v vse narodne sloje. Njegovo izhajanje so napovedali v začetku junija 1891 in opozorili, da bo list vsakogar, ki bi jih obtoževal delovanja zoper duhovniški stan ali celo zoper vero, postavil na laž. Tudi ne bo enačil visoko spoštovanega (duhovniškega) stanu, ki ima za narod nevenljive zasluge, z nasprotno (politično) stranjo. Njegovo vodilo bo *fortiter in re, suaviter in modo* (strogo o sami stvari, vendar na blag način).³¹

SD je, tako kot nasprotna stran, ugotavljal, da je razdor na Kranjskem očiten. Tu delujeta, kot ju je označil, dve »stranki«. Prva se sklicuje na staro konservativno dediščino, druga (napredna stran), ki je do tedaj bolj ali manj živela ob kompromisih in s tem ni nič dosegla, pa se je odrekla polovičarstvu in priznava njun obstoj, »dokler se bodo zagovarjala in zastopala načela, kakor jih sedaj zastopa nam nasprotna stranka«. Ta je v svojem jedru sovražna vsaki narodnosti in je v končni posledici brezdomovinska, ker končno drugačna kot brezdomovinska tudi ne sme biti. To je bilo tedaj udarno naprednjaško geslo zoper katoliško stran. Ta je tudi v kratkem času v blato pokopala najodličnejše slovenske pesnike. Imenuje se konservativna, v resnici pa noče nič ohraniti, ampak razdreti vse, kar smo ustvarili v literaturi in politiki. Če se taki stranki postavimo v bran, da ohranimo, kar smo ustvarili do sedaj, smo v pravem pomenu konservativni mi, a ne ona!³²

645–54, 707–18. *Slovenski narod* je na začetek izhajanja 4000 opozoril 3. 2. 1891 (»Domače stvari: Ljubljanskega zvona«, *Slovenski narod*, 3. 2. 1891, 2). Tavčarjeva povest je v istem letu izšla tudi v knjižni obliki ([Tavčar, Ivan], 4000: čas primerna povest iz prihodnjih dob: po vzorih dr. Ničmaha napisal dr. Nevěsekdo: ponatis iz »Ljubljanskega zvona« (Ljubljana: [Ivan Tavčar], 1891)).

29 »Slovenskega društva' volilni shod,« *Slovenski narod*, 14. 4. 1891, 2, 3.

30 Prim. tudi Perovšek, »Liberalni pogled na ideološko in politično razhajanje,« 109.

31 »Slovenskega društva' III. javni društveni shod,« *Slovenski narod*, 5. 6. 1891, 1, 2. Gl. tudi »Narodno napredna stranka,« *Slovenski narod*, 9. 6. 1891, 1. »Slovenskega društva v Ljubljani' prvi letni občni zbor,« *Slovenski narod*, 29. 12. 1891, 2.

32 Ibid., 2. »Dnevne novice: Slovenska napredna stranka,« *Slovenec*, 6. 6. 1891, 3. Gl. tudi »Narodno napredna stranka,« 1. Dušan Kermavner, *Slovenska politika v letih 1879 do 1895: političnozgodovinske opombe k peti knjigi Ivana Prijatelja Slovenske kulturnopolitične in slovstvene zgodovine 1848–1895* (Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1966), 493.

Kot vemo, so bili naprednjaki z dogmatično-zakramentalnega vidika lojalni katoličani v zasebnem življenju, različno pa je bilo njihovo razumevanje določenih razsežnosti krščanstva, točneje katolištva, kot religije. Ta bi morala ostati na zasebni ravni in ne bi smela imeti nikakršnega vpliva na družbeno in politično življenje.³³ Izjavljali so, da bodo vedno nastopali proti izrabljanju vere zoper vsakemu izrazitejšemu gibanju narodne ideje. Vera je seveda svetinja našega naroda, a tudi narodnost ni poganstvo, kot se uči v najnovejši dobi. Vera kljub razdoru ni v nevarnosti in tudi razdor se utegne poravnati, če bi duhovščina sprevidela, da hodi kriva pota.³⁴ O razdoru na Kranjskem je skladno s poudarki Slovenskega društva in *Slovenskega naroda* pisal tudi *Rodoljub*.³⁵ Oglasil se je še *Slovenec*, ki je posebej poudaril, da so na Kranjskem povsem razdeljeni na dva nasprotna tabora. »Prt je med nami prerezan«. ³⁶ O tem, kaj se je pod njim pokazalo, je poleti 1891 stekla široka polemika med *Slovincem* in *Slovenskim narodom*. Polemika je zaznamovala čas od ustanovitve Slovenskega društva leta 1891 do napovedi I. slovenskega katoliškega shoda leta 1892.

Kdo seje prepír?

Slovenčev pogled

Polemiko o vprašanju, kje iskati vzrok, da je na Kranjskem nastopil razdor, so v drugi polovici julija 1891 začeli pri *Slovincu* v razmišljanju »Kdo seje prepír?«. Pojasnili so, da ga nočejo še bolj razširiti, temveč predvsem sorojakom zunaj Kranjske pojasniti razmere v naši ožji domovini. Potem naj nepristranski bralec sodi, kdo seje prepír in ustvarja pogubni razpor.³⁷ Dobro leto pred tem so na svoje videnje razmer v deželi sorojake zunaj Kranjske opozorili na napredni strani.³⁸

Slovenec je pokazal na obe sprti strani – svojo, konservativno, in napredno, ki jo je dosledno imenoval liberalno. Za katoliško oziroma konservativno stran je opozarjal, da korenini v narodu, ki je konservativen, zvest svojim šegam in navadam in neomahljivo vdan veri svojih pradedov. Konservativna stran hoče ohraniti to, kar so modri ljudje od nekdaj spoznavali kot dobro in pravo, pripisujejo pa ji »klerikalno« ime, ker se ves boj proti njej vodi proti duhovnikom ali klerikom in tistim, ki duhovnikom priznavajo pravico govoriti ne le na prižnici, ampak tudi v javnem življenju. Druga, liberalna stran je tuje seme, ki ga je tok časa prinesel v slovenske kraje. Njene na videz lepe

33 O tem gl. podrobneje Zvonko Bergant, *Kranjska med dvema Ivanoma: idejno-politično soočenje slovenskega političnega katolicizma in liberalizma na prehodu iz 19. v 20. stoletje* (Ljubljana: Inštitut za globalne politične študije, 2004), 18–20, 99, 103.

34 »'Slovenskega društva' III. javni društveni shod,« 2.

35 »'Rodoljubu' na pot!«, *Rodoljub*, 4. 7. 1891, 1, 2. »Kdo nas je razdvojil?«, *Rodoljub*, 1. 8. 1891, 1, 2.

36 »Kdo seje prepír? I.,« *Slovenec*, 21. 7. 1891, 1.

37 »Kdo seje prepír? III.,« *Slovenec*, 25. 7. 1891, 1.

38 Perovšek, »Liberalni pogled na ideološko in politično razhajanje,« 101, 102.

ideje so v resnici pogubne in škodljive. Na Kranjsko so jih zanesli nemško-liberalni listi in izobraženci, ki so se navzeli tujega duha na študijih v velikih mestih. Izkoreniniti skušajo vse, kar je staro in dobro. To je mednarodna zveza, ki se bori proti krščanskim načelom, cerkvenim naredbam in izvajanju teh načel v praktičnem življenju. Liberalne stranke v tem slabem pomenu besede v Evropi bijejo boj proti veri in cerkvi. To načelo povsod povezuje liberalce proti konservativcem. Ko bi verjeli liberalnemu časopisju, bi pomislili, da ni bolj zabitih, neumnih ali hudobnih ljudi na svetu, kot so konservativci. Slovenska napredna stran je v svojem bistvu liberalna v slabem pomenu besede, slovenski liberalizem je zmes slovenskega duha z nemškim verskim ravnodušjem.³⁹

Slovenec je versko »ravnodušje« predstavil kot zaničevanje ali celo strastno sovražstvo do vernih. Kaže se v napadih, zaničevanju, zmerjanju in grdenju duhovnikov ter težnjo vero odriniti na zadnje mesto z utemeljitvijo, da v politiki in sploh v javnem življenju nima ali vsaj ne bi smela imeti nobene vloge. Liberalna stran dokazuje, da je načelna nasprotnica vere in sploh krščanskega življenja, čeprav ob vsaki priložnosti trdi, da je vera svetinja vsakega Slovenca. »Ali so torej predrzno lažnjivi in farizejski, ali pa toliko zaslepljeni, da sami ne vedó, kaj delajo. Mi se drznemo trditi prvo.«⁴⁰ Tu je bil *Slovenec* do napredne strani krivičen, saj je bilo versko čustvo sestavni del njegove bivanjskega vrednostnega vodila; njeno nasprotovanje političnemu katolištvu pa je bilo znano.⁴¹ *Slovenec* je kot vprašljivo navedel tudi istovetenje nasprotne strani z napredkom. »'Napredek' je njih prva bomba proti nazadnjaškim konservativcem.« Takega značaja ji ni priznaval, temveč ji je očital napuh in naduto prevzetnost. »Bistvo omike vaše je ono prevzetno mišljenje, da je vera potrebna kvečjemu še kakemu pastirju v Suhi krajini.«⁴²

Slovenec je zavrnil očitke naprednjakov o brezdomovinskosti in nemškutarstvu slovenskega duhovništva. Spraševal je, ali lahko imenujejo *slovenskega* duhovnika iz Kranjske, ki bi se pri zadnjem ljudskem štetju (1890) opredelil za Nemca, ali vedó za katerega, ki ne bi bil naročnik slovenskega lista, ali vedó za koga, ki bi grdil slovensko domovino, ne prispeval za slovensko prosveto, bil član Südmarke ali Schulvereina, na prižnici ali drugih krajih učil sovražiti slovenski jezik. Pozval je, naj pridejo na dan z imeni, in postavil vprašanje, zakaj ob pomanjkanju dokazov zlobno sumničijo, da so kranjski duhovniki brezdomovinski in se bratijo z nemškutarji. Posredi je po njihovem mnenju bilo nekaj drugega – da naprednjake boli, ker kranjska duhovščina zdaj resno razmisli, preden odrine gmotna sredstva za njihove »strankarske namene«, to je darove za čitalnice, razne liste in knjige, narodna podjetja in drugo. Zapisal je, da duhovščina tudi zdaj daruje za narod in domovino, toda ne v roke tistih, ki jo grdiijo in blatijo, temveč tistim, ki so ostali zvesti stari slovenski zastavi – geslu *vse za vero, dom, cesarja*. »To, gospóda, Vas boli, ker pogrešate 'črne' živine, ki Vam je delala tlako

39 »Kdo seje prepír? III.,« 1 (*Slovenec*). Prim tudi »Kdo seje prepír? II.,« *Slovenec*, 23. 7. 1891, 1.

40 »Kdo seje prepír? II.,« 1 (*Slovenec*).

41 O tem podrobneje Jurij Perovšek, »Velikonočna misel liberalne strani od razcepa v slovenski politiki 1890 do konca avstrijske dobe 1918,« v: Miha Šimac, ur., *Miscellanea* (Ljubljana: Teološka fakulteta Univerze v Ljubljani, 2024), 196–218.

42 »Kdo seje prepír? II.,« 1 (*Slovenec*).

mного let, držala Vam streme, da ste lezli na konja.« Kranjska duhovščina je spoznala, da ne more več hoditi z »napredno« stranjo, dokler se ta odkrito in resnično ne vrne k stari slovenski zastavi. Žal pa tega ne vidi, kar je *Slovenec* ponazoril z znanim navedkom iz Goethejevega *Fausta*: »*Die Botschaft hör' ich wohl, allein mir fehlt der Glaube*«. (Dobro slišim sporočilo, vendar mi manjka vere, tj. temu ne verjamem.)⁴³

Vprašanju sodelovanja duhovščine v javnem življenju je *Slovenec* namenil opazen poudarek. Spomnil je na pretekli skupni narodni boj duhovništva in posvetne inteligence in pristavil, da je napredna stran začela odrivati duhovnike in njihove somišljenike iz javnega življenja po tem, ko so Slovenci prišli do veljave v ljubljanski mestni in v kranjski deželni hiši. (Slovenci so nasproti Nemcem dobili večino v ljubljanskem občinskem svetu in v deželnem zboru leta 1882 oziroma 1883.) V raznih napevih in oblikah se je po Kranjskem v društvih in časnikih z vedno glasnejšim odmevom razlegala znana, pri nas udomačena pesem: »*Der Mohr hat seine Arbeit gethan; der Mohr kann gehen*«. (Zamorec je svoje delo opravil; zamorec lahko gre.) Tako je tudi s trditvijo, da vera v politiki nima mesta in bi ga tudi ne smela imeti. *Slovenec* je temu oporekal in opozarjal, da so verska vprašanja bila in so v najtesnejši zvezi z razvojem posameznih narodov pa tudi držav in njihovih ustanov. Zato se je duhovščina dolžna udeleževati javnega delovanja, predvsem pri volitvah v razna predstavništva.⁴⁴

Slovenec je poudaril, da so lahko duhovniki po ustavi voljeni v posamezna predstavništva. Duhovščina do tega ni samo upravičena, temveč je po svojem poklicu in ugledu tudi dolžna izvrševati državljske pravice in dolžnosti. Predvsem je njena sveta dolžnost zagotoviti, da ljudstvo izbere rodoljubne in Cerkvi vdane dobre poslance v zakonodajna predstavniška telesa. Ker v njih odločajo tudi o strogo verskih vprašanjih in ker morata biti božje in naravno pravo podlaga zakonodaji, je pomembno, da duhovščina s svojim vplivom za to poskrbi. Ob tem si mora prizadevati, da volijo može, ki imajo srce za narod in poznajo grozno revščino prebivalstva po nekaterih krajih. Nihče ne more tajiti, da je najboljše seznanjena s potrebami in željami preprostega ljudstva, saj iz njega izhaja in med njim živi. Kranjska duhovščina je doslej svojo nalogo marljivo izvrševala in jo bo tudi v prihodnje.⁴⁵ Omenjena stališča so ob opozorilu na ustavno zagotovljeno sodelovanje duhovnikov v volilnem boju kazala tudi na ideološko ekskluzivnost katoliške strani.

43 »Kdo seje prepri? III.,« 1, 2 (*Slovenec*).

44 »Kdo seje prepri? IV.,« *Slovenec*, 27. 7. 1891, 1. – Pregovor »*Der Mohr hat seine Arbeit gethan; der Mohr kann gehen*,« se je navezoval na lik iz Schillerjeve republikanske tragedije *Fiescova zarota v Genovi* (1783), oprti na resnično zaroto leta 1547. V tragediji temnopolti Mulej Hasan iz Tunizije, v besedilu imenovan Zamorec, kot plačani vohljač, morilec in prevratnik v službi grofa Giovannija Luigia de Fiesca Lavagna sodeluje v zaroti proti dožu genovske republike Andreu Dorii. Ko je Zamorec v Fiescovi zaroti po vrsti spletk opravil svojo nalogo, a pri tem Fiesca izdal Dorii, mu je to Fiesco zaradi svoje heroistične drže spregledal, vendar mu skladno s svojo predhodno napovedjo ukazal, naj Genovo zapusti. Ker se Zamorec ukaza ni držal in je v nadaljevanju prevrata s skupino tatov samovoljno plenil po Genovi in zažgal jezuitsko cerkev, ga je dal Fiesco obesiti. Opisano dogajanje je v vsebinsko skrajšanem pomenu preraslo v omenjeni pregovor. O *Fiescovi zaroti v Genovi* gl. Friedrich Schiller, *Tri drame: Razbojniki: Fiescova zavjera u Genovi: Spletka i ljubav* (Zagreb: Zora, 1952), 139–265. Friedrich Schiller, *Die Verschwörung des Fiesco zu Genua: ein republikanisches Trauerspiel* (Stuttgart: Reclam, 1997).

45 »Kdo seje prepri? IV.,« 1.

Posebno poglavje *Slovenčevega* razmišljanja je bilo vprašanje rodoljubja. Očitki o protinarodnosti in brezdomovinskosti duhovništva so ga zelo prizadeli. »Slovenski duhovnik pozna *eno* najpobožnejše ljudstvo, in to je slovensko«, je zapisal.

Slovenski duhovnik pozna *eno* deželo, katero je Bog najbolj blagoslovil, v kateri živi naj-srečnejše in najzadovoljnejše, to je slovenska dežela. Slovenski duhovnik pozna *en* jezik, v katerem mu najglaje [najgladkeje – op. J. P.] in najslaje teče beseda, ki je privrela iz srca, in ta je slovenski jezik. Slovenski duhovnik pozna *eno* zemeljsko srečo in čast, da krije domača gomila njegove kosti, kamor prihaja ubogi starček, uboga ženica prebirat molek, spominjajoč se duše rajnega ‚dobrega gospoda‘. To je slovenskega duhovnika in pastirja poezija in sreča.

Da, je poudaril *Slovenec*, slovenski dom je njegova ljubezen, najbolj iskrena in najtoplejša.

In če slovenski duhovnik potuje v druge dežele, mej [med – op. J. P.] tuje narode, občuduje sicer lepa mesta in vsestranski napredek drugih narodov: ali domača vás mu je najljubša, domače cerkvice zvon ima najmilejši glas, in povsod govori o svojem malem, v tujini nepoznatem narodu z največjim navdušenjem. In to mu velevala in narekuje srce polno ljubezni do naroda, ki mu je najboljši, najljubši.⁴⁶

Tu se je na katoliški strani izrazil njen narodnjaški značaj.

Najpomembnejši dokaz duhovnikovega narodnjaštva pa je *Slovenec* videl v njegovem darovanju ljubezni do naroda Bogu, ko jo oživlja in krepi v molitvi. A tega naprednjaki ne vidijo, ne slutijo in zato tudi ne cenijo. O rodoljubju veljajo drugi pojmi. »Prirejajo se slavnosti in pojedine na čast naroda ali v slovo kakemu veljaku. Vse, kar se prišteva prvim krogom narodne inteligencije, je zbrano ob mizah.« Temu nasproti je postavil duhovnikovo delovanje v spovednici, kjer ima široko polje, da uči, tolaži, zdravi in rešuje svoj narod. Koliko zmot odpravi, koliko sovraštva poravnava, koliko preprirov ublaži v zakonskem in družbenem življenju, koliko ljudi reši obupa in propada! Ali ni tako delovanje v korist in srečo narodu? »Da, duhovnik spremlja slovenskega trpina od rojstva do groba, tolaži in podpira ga v najhujših časih, ž njim živi, čuti, misli in želi. Duhovnik nosi tako rekóč srce in dušo svojega naroda v rokah svojih. In *tak človek naj je brezdomovinec, neprijatelj narodu?*« Spomnil je še na prispevek duhovščine slovenski književnosti, dobrodelne zavode v korist narodu, ki so večinoma delo duhovnikov, ter z njihovim prizadevanjem ustanovljene dijaške in ubožne ustanove. Nočemo žaliti posvetnih oseb, je pripisal, ali si peti lastne hvale, hoteli smo le dokazati, da naša duhovščina živi in deluje za narod. »In kakšno plačilo ima tukaj na zemlji sedaj? Da sinovi istega naroda spleta biče in šibe ter jo udrihajo po obrazu in hrbtu.« Srce nam krvavi in pero zastaja, ko premišljujemo in čutimo to grdo in zlobno nehvaležnost.⁴⁷

O rodoljubju je *Slovenec* spregovoril tudi z vidika ljubezni do bližnjega. To je vsakemu kristjanu za ljubeznijo do Boga najvišja in prva dolžnost. Narodna društva, govori o narodu in njegovih pravicah ter naštevanje krivic, ki mu jih povzročajo

46 »Kdo se je prepil? V.,« *Slovenec*, 28. 7. 1891, 1.

47 Ibid., 1, 2.

nasprotniki, so zanj pomenili rodoljubje v zelo ozkem pomenu. Za rodoljuba namreč ne velja tisti, ki daruje domačim revežem in pomaga nesrečnim rojakom. Tak človek je v današnjem pomenu besede le dober, usmiljen človek, a ne rodoljub. Beseda rodoljub je izgubila svoj pravi pomen.⁴⁸

Rodoljubje se kaže tudi v večji ljubezni do svojega rodu kot do drugih. Pravi vernik ne sme zatajiti ljubezni do svojega naroda, ko jo mora pokazati. Rodoljubje je torej krščanska dolžnost. »Kdor zaničuje svoj rod, zaničuje sam sebe.« Rodoljubje tudi zahteva, da ne iščemo svojega dobička, če je narodu v škodo, da se nihče ne poteguje le zase, ampak da žrtvuje svojo osebo, svoj dobiček, če je v škodo narodu. Skrbeti mora za blaginjo naroda in za dosego dobrega namena hoditi po pravi poti in ne po tisti, ki mu najbolj ugaja. Rodoljub se mora povsod ozirati na korist naroda.⁴⁹

Slovenec je izrazito nasprotoval naprednjaški maksimi absolutne narodnosti, ljubezni do naroda »čez vse«.⁵⁰ Opozarjal je, da večja ljubezen do svojega rodu kot do drugih ne izključuje ljubezni do tujcev in ne dovoljuje sovraštva do njih. Kdor tako razume svojo ljubezen do naroda, neti narodni prepričanje in drugim povzroča krivico. Iz tega izhaja hujskanje in zatiranje drugih narodov, pretirano oboževanje svojega rodu – fanatizem. Fanatični ljudje pa označijo za brezdomovince vsakogar, ki ni njihovega mnenja. Ljubezen do naroda je lahko le *relativna* in nikakor *absolutna*. Absolutna je lahko le ljubezen do Boga, ker je on najvišje bitje in neskončna popolnost. Sicer pa človek kot omejeno bitje ne more imeti absolutne ljubezni, take, ki bi ne mogla biti močnejša in boljša. Samo Bog kot neskončno in najpopolnejše bitje ima absolutno ljubezen.⁵¹

Slovenec je nato pojasnil svoje videnje »absolutnega« rodoljubja. To je ne le sovraštvo do drugih narodnosti, pač pa tudi do tistih sorojakov, ki s »fanatičnimi« rodoljubi v vsem ne soglašajo. Ti se sami imenujejo liberalci z utemeljitvijo, da ljubijo svobodo vsakega posameznika ali naroda. V resnici pa so absolutisti, ki zase terjajo svobodo, drugim pa oporekajo pravico do njihovega stališča in hočejo vodstvo v narodu. Še manj pa so rodoljubi tisti, ki hočejo hote ali nehote narodu vzeti vero, saj lahko tako domnevno doseže višjo omiko in napredek.⁵² Tu je *Slovenec* zopet neutemeljeno obtožil napredno stran, da je sovražnica vere, čeprav so med napredno inteligenco do preprostega ljudskega verovanja (»pastir v Suhi krajini«) večkrat imeli tudi vzvišen odnos.

Narodovi odgovori

Dober teden po prvem *Slovenčevem* razmišljanju »Kdo seje preprič«, se je pod istim naslovom oglašil *Slovenski narod*. *Slovenčevo* pisanje je označil za sproženje njegovih »lesenih in vrhu tega slabo nabasanih topov«. Ti niso zadeli bistvenega vprašanja,

48 »Kdo seje preprič? VI.,« *Slovenec*, 30. 7. 1891, 1.

49 Ibid., 1, 2.

50 O naprednjaškem »narodnem fanatizmu« prim. Perovšek, »Liberalni pogled na ideološko in politično razhajanje«, 97, 98.

51 »Kdo seje preprič? VII.,« *Slovenec*, 31. 7. 1891, 1.

52 Ibid.

to je – kdo je prepír začel. Nastal je s *Slovenčevim* izhajanjem (1873) in tedaj se je začel tudi spor med poprej soglasnim duhovniškim in posvetnim razumništvom. S *Slovenčevim* pomočjo se je širil in se širi, kakor divergentni črti, brez upanja, da bi se sešli. Brez upanja, dokler se razmere na nasprotni strani ne spremenijo. Njihova nadutost in nestrpnost sta tolikšni, da ni več prostora za hladen razum in najmanj za spravljivost.⁵³

Slovenski narod je katoliško stran označil za jezuitsko, makiavelistično-klerikalno, ki ponareja resnico in slepi javnost. Poudaril je, da duhovnikom nihče ne krati pravice govoriti na prižnici in v javnem življenju, vsak resno misleč človek pa obsoja »brez-krajno razposajenost« nekaterih kaplanov-hujškačev, ki zlorabljajo prižnico in božje hrame. Zavrnil je označevanje napredne strani za tuje seme – uvoženo nemško idejno stališče – in njeno prikazovanje za zmes slovenskega duha z nemškim verskim ravnodušjem.⁵⁴ Med nemškimi liberalci in slovenskimi naprednjaki naj bi bila še večja razlika kot med slovenskim političnim katolicizmom in njimi. Do njihovega političnega organiziranja je prišlo zaradi vedno večjega potiskanja narodnosti na drugo, tretje ali celo zadnje mesto, pod pretvezo katolištva so začeli cepiti in slabiti Slovence. »Liberalizem« na Slovenskem ni izposojen pri Nemcih, je samorasla posledica naših žalostnih razmer⁵⁵ – ni »meso nemško-liberalnega mesa«. ⁵⁶

Narod je še enkrat ponovil, da duhovščine v celoti ne napadajo, saj poznajo njene zasluge, in opozoril, da prepír ne zadeva duhovnikov na Štajerskem, Koroškem in Primorskem. Izvzemajo tudi več častivrednih duhovnikov na Kranjskem, boj naprednjakov je naperjen le proti hujskajočim kaplanom na Kranjskem, ki bi se radi povzpeli na politični lestvici.⁵⁷ Proti naprednjakom in njihovim glasilom se bliska in grmi, vse, kar je na njihovi strani, se razglašča za brezversko in vsepovprek neusmiljeno meče v peklenški kotel. Pod talarjem se vidi »klerikalno kopito«. Prižnica, s katere bi lahko oznanjali le božjo besedo, ni postala nič drugega kot kraj za naročanje katoliških političnih glasil in tovarna za ogenj in žveplo na napredno stran. Na katoliški so šli celo tako daleč, da so skušali gospodarsko uničiti naprednega trgovca v središču Ljubljane. In sedaj si upajo vprašati, kdo seje prepír?⁵⁸ *Slovenec* je dokazal, da je bila trditev o poskusu gospodarskega uničenja naprednega trgovca izmišljena.⁵⁹ Pri *Narodu* se na to niso odzvali. Spregovorili pa so o *specifično kranjski veri*, ki jo hoče vpeljati katoliška stran, *krivi veri*. *Pravo vero*, ki je podobna veri v drugih deželah, bo verni narod na Kranjskem kljub vsem kaplanskim kozolcem in skokom zvesto ohranil v srcu. – Pozvali so gospodo, naj preneha s svojim samomorilskim početjem, dokler je še čas. »Spoznajte, da ste kruto zavozili in skušajte priti v prejšnji tir, sicer se bodete bridko kesali, ko bode že prepozno. ,Dixi et salvavi animam meam' [Rekel sem in si rešil dušo – op. J. P.]«. ⁶⁰

53 »Kdo seje prepír? I.,« *Slovenski narod*, 1. 8. 1891, 1.

54 Ibid.

55 »Kdo seje prepír? II.,« *Slovenski narod*, 3. 8. 1891, 1.

56 »Kdo seje prepír? III.,« *Slovenski narod*, 5. 8. 1891, 1.

57 Ibid.

58 »Kdo seje prepír? IV.,« *Slovenski narod*, 7. 8. 1891, 1.

59 »Domišljija ali hudobija?,« *Slovenec*, 14. 8. 1891, 1. »Kdo seje prepír? XII.,« *Slovenec*, 24. 8. 1891, 1.

60 »Kdo seje prepír? IX.,« *Slovenski narod*, 22. 8. 1891, 1.

V nadaljnjih odgovorih na *Slovenčeve* poudarke je *Slovenski narod* ugovarjal tolmačenju, da bi bila znak brezdomovinstva opredelitev duhovništva za Nemce pri zadnjem popisu prebivalstva. *Narod* je opozoril, da bi tisti, ki bi to storil, priznal Nemčijo za svojo domovino, torej ne bi bil brezdomovinec. Brezdomovinstvo se pojavlja v drugih dejanjih – ko nekdo zanemarja narodne dolžnosti in daje prednost nenarodnim interesom in se brati z nemškutarji.⁶¹ Torej pozablja na domovino. V obstoječih odnosih med evropskimi narodi je tudi neumestno priporočati ljubezen do tujcev, vsi morajo biti združeni v *fanatični* ljubezni do svojega rodu. V narodnem boju, boju za narodov obstanek, mora biti ljubezen do njega *absolutna*. Ta ne pomeni sovraštva do drugih narodnosti, ampak do tistih, ki so krivične do nas. Obstaja pa tudi sovraštvo do nenarodne klike (katoliške strani), ki hoče narod zlorabljati za svoje namene.⁶²

Narod se je odzval tudi na *Slovenčevo* navedbo, da kranjska duhovščina zdaj resno razmisli, preden daruje za nasprotno »strankarske namene«. Opozoril je, da s skromnimi sredstvi podpira le Slovensko matico, v kateri katoliška stran skrbno pazi na svojo večino, in družbo sv. Mohorja. Ima pa zadržke do družbe sv. Cirila in Metoda zaradi njenega slogaškega značaja. Njene podpore pa že sedaj ne uživajo pri njej skrajno nepriljubljeni Sokol ter Glasbena matica, Dramatično društvo, Slovensko pevsko društvo, društvo Pravniki, društvo slovenskih biciklistov in čitalnice.⁶³

Narod je opozoril tudi na časopisje in literarno področje. Skladno s svojimi predhodnimi ocenami je za glavni smoter *Slovenčevega* pisanja označil razkol in boj. To je pomenila tudi ustanovitev Katoliške tiskarne (1883). Na literarnem področju so nasproti *Ljubljanskemu zvonu* ustanovili *Dom in svet* (1888), ki ni nič drugega kot »leposlovna vadnica«, da bi drugim, boljšim listom, izpodkopali tla in ugled.⁶⁴ »Tudi v literaturi opažamo strupeno klerikalno sapo, ki se kot rudeča nit vleče skozi vse novo-slovensko gibanje«. Politično katolištvo razen sebi nikomur ne priznava veljave. *Sic volo, sic iubeo* (tako hočem, tako ukazujem) je njegovo geslo, ki se mu mora pokoriti vsak, kdor hoče njegovo priznavanje. Pod to diktaturo bi radi upognili vse duhove in vsem narekovali, kako ravnati v političnem, literarnem in socialnem življenju. Merodajno je le, ali je posameznik na njihovi strani, ali je njegovo delovanje usklajeno z jezuitskimi predpisi. Če ni, se proti njemu začne pregon. To smo na literarnem področju lahko videli pri Simonu Gregorčiču in Antonu Aškercu (Gorazdu). Politični katolicizem zaznamuje brezmejni separatizem, ki naj ga kot kitajski zid loči od drugega slovenskega sveta.⁶⁵ Biti hoče *narod v narodu*.⁶⁶ Odteguje se narodnim shodom in sploh narodnemu delu. Naši narodnosti je kruta mačeha, neusmiljena »pisana mati«. ⁶⁷

61 »Kdo seje prepri? V.,« *Slovenski narod*, 11. 8. 1891, 1.

62 »Kdo seje prepri? VIII.,« *Slovenski narod*, 19. 8. 1891, 1.

63 »Kdo seje prepri? V.,« 1 (*Slovenski narod*).

64 »Kdo seje prepri? VI.,« *Slovenski narod*, 13. 8. 1891, 1. – O ustanovitvi in urejanju *Doma in sveta*, ki se je pozneje razvil v ugleden literarni list, gl. Mateja Tomineš Perovšek, *Frančišek Lampe: zmerno, z ljubeznijo: portret slovenskega katoliškega misleca Frančiška Lampeta (1859–1900) in njegova vloga v družbeni in kulturno-duhovni zgodovini na Slovenskem* (Ljubljana: Družina 2006 [i. e. 2007]), 125–40.

65 »Kdo seje prepri? VI.,« 1 (*Slovenski narod*). Prim. tudi »Kdo seje prepri? VII.,« *Slovenski narod*, 17. 8. 1891, 1.

66 »Kdo seje prepri? IX.,« 1 (*Slovenski narod*).

67 »Kdo seje prepri? VII.,« 1 (*Slovenski narod*).

Slovenčevi nadaljnji poudarki

Med *Narodovimi* odgovori *Slovincu* je ta nadaljeval svoje razmišljanje o vzrokih nastalega prepira. V ospredje je postavil vprašanje vere in narodnosti. Na očitek, da duhovščina vero bolj ceni kot narodnost, je odgovarjal z opozorilom na stališče »absolutnih« narodnjakov, da smo najprej rojeni kot Slovenci, vero pa dobi človek šele pozneje; lahko je kristjan, mohamedanec (musliman) ali drugo. Narodnost je torej prva in važnejša kot vera.⁶⁸

Res je, da smo najprej rojeni, je pritrdil *Slovenec*, toda od staršev dobi otrok človeško naravo, ne pa narodnosti. Otrok slovenskih staršev je lahko vzgojen v nemškem duhu in je zagrizen Nemec ali Italijan. Jezik ni nikomur prirojen, mora se ga naučiti. Vero pa sprejmemo s sv. krstom, sprejmemo milost božjo, tri božje čednosti (vero, upanje, ljubezen) in darove sv. Duha. Najprej smo *stvar* božja. Bog ima do nas prvo pravico, potem šele narod, dežela, država. In prvo *dolžnost* ima človek do Boga, nato pa do naroda in drugih ljudi. Če torej narodnost postavimo pred vero, grešimo proti naravnemu zakonu, in če jo imenujemo *absolutno*, obožujemo narod, zaničujemo ali tajimo pa Boga. Pomen vsake ideje se meri po bistvu, ki ga izraža. »Narodnostna ideja, kakor jo sedaj razširjajo in gojé, izraža le bistvo naroda, ta pa ni, ‚absoluten‘, ni neskončen, torej tudi narodnostna ideja ni absolutna, najvišja. Absolutno bitje je le Bog, torej je tudi ideja o Bogu, to je verska ideja, najvišja.« Po njej se določajo vse druge ideje, tudi narodnostna. Vera v Boga uravnava vse delovanje za narod. Kdor nima vere in je v tem pogledu brezbrizen, temu je narodnost absolutna, edino merilo dobrega in slabega, narodova slava mu je edini in najvišji namen. Po teh načelih se razlikuje tudi vse politično delovanje. Take pojme o veri in narodnosti je slovenska duhovščina vedno imela in so tudi edini, ki lahko osrečijo slovenski narod. V zadnjem času jih posebej naglaša zaradi tistih, ki so narodnost razglasili za absolutno in začeli sejati prepil.⁶⁹

Dejali smo že, da so bile obtožbe katoliške strani o nevernosti naprednjakov neutemeljene. *Slovenec* jih je še enkrat ponovil in iz tega izpeljal trditev, da imajo tisti, ki so namesto vere na oltar kot malika postavili narod, napačno mišljenje, napačno vero. Zagovarjajo neversko načelo in so v tem pogledu brezverci. Pravi kristjan pa ve, da mu *vera* pravi, naj ljubi narod in naj ga ljubi zaradi Boga. Kdor pa vedno kriči »narodnost«, v srcu pa nima vere v Boga in to javno kaže s sovraštvom do Cerkve in njenih pripadnikov, slepi sebe in druge. Tu je *Slovenec* vztrajal v svojem ideološkem sestavu o nevernosti napredne strani. Prvo dolžnost narodnosti je videl v ohranitvi vere, saj narodu tisti, ki ga odvrča od nje, koplje grob. Kar je božjega, naj se dá Bogu, in kar je narodovega, narodu. »Pravico dajmo torej Bogu, pravico narodu, pravico ljudem.« Kdor prisega na absolutno narodnost, ne pozna večne resnice, ne pozna pravice, pač pa pozna samo sebe in dela krivico Bogu in ljudem.⁷⁰ Prepričanje o bivanjskem primatu vere je bilo neizpodbitno in je, ne da bi zanikalo narodnost ter boj zanjo,

68 »Kdo se je prepil? VIII.,« *Slovenec*, 3. 8. 1891, 1.

69 Ibid.

70 Ibid.

izključevalo načelo absolutne narodnosti. O njem bi za naprednjake težko rekli, da so z njim hoteli nadomestiti kategorijo božjega ali da bi bil to njihov idejnopolitični program. Razumemo ga lahko predvsem v skrajnem narodnoemancipacijskem smislu, povezanim z dosledno kulturnobojno vsebino.

Ob vprašanju vere in narodnosti je *Slovenec* poudarek namenil še razumevanju ljubezni do domovine. Oprl se je na pridige znanega italijanskega redovnika Agostina da Montefeltra. Po prikazu čustvovanja, značilnega zavezanosti domovini, je pridal, da se s tem pojmovanje domovine ne konča, kajti nad domovino biva On, ki je dal narodu jezik, pesništvo in sploh vse, kar se veže z ljubeznijo do nje. Kdor hoče zgraditi svetišče domovine brez Boga, ne bo imel uspeha. Domovina je iz duš, ki jih je ustvaril Bog. Ker je torej Bog osnova našega bivanja, je tudi osnova naši domovini. Kdor ljubi Boga, ljubi tudi domovino. V pravi ljubezni do domovine odsevata ljubezen in hvaležnost do Boga. In naša vera zapoveduje resnično in živo željo služiti domovini z znanostjo, umetnostjo in krepostjo. Ljubezen do domovine ima trdne korenine v veri. To je naše prepričanje.⁷¹

Ljubezen do domovine pa pomeni tudi ljubezen do svojih bratov, kar ni vedno lahko. Večkrat se je treba premagovati, zatajevati in odpuščati žalivcem. Poglejmo razmere na Kranjskem, je opominjal *Slovenec*, ko nekateri krogi sovražijo in zaničujejo duhovnika zaradi njegovega stanu. Sovražijo ga, ker nosi duhovniško obleko – duhovniško znamenje, ki je bilo že tolikokrat v posmeh. Duhovnika se ogibajo, kot da bi bil kužen ali hudodelec. »Če se duhovnik prikaže v ‚narodno‘ [napredno – op. J. P.] družbo, takoj stikajo vkup glave, šepetajo si na ušesa, češ: oprezni bodimo, *ovaduh* je med nami!« Za razdor je znova okrivil naprednjake in njihova vodila omike, napredka in svobode. Vprašal je, ali je omikano ustanoviti šaljivi list (mišljen je bil satirični list *Brus*, ki je začel izhajati leta 1889 in je ostro zbadal urednike katoliških revij, duhovnike in vodilne predstavnike političnega katolicizma ter njegove privržence),⁷² »da ‚krtačijo‘ jeden stan, ki si je med Slovenci pridobil mnogo zaslug za omiko svojega naroda, da ga dosledno in brezobzirno blatijo z najgršimi psvkami in takó s silo odrivajo na stran? Povejte nam jasno, kakšno omiko hočete narodu dati,« je še enkrat vprašal, »pojasnite nam razloge, da je versko prepričanje nasprotno omiki. Za omiko, ki se ponaša le s predrznostjo, napuhom in obrekovanjem, se mi pač ne moremo ogrevati, ker taka omika le nasprotuje pravi znanosti, pravemu napredku, in ponižuje domovino in narod.« A gorje tistemu, ki si drzne ugovarjati.

Po njem je, kdor brez strahu absolutni gospôdi pové resnico v obraz. Tega najprej slečejo v ‚Slov. Naroda‘ prvem nadstropju, potem ga privežejo na ‚Brus‘ in hité vrtet svoj kolovrat, da jim pot zaliva same satanske radosti žareči obraz; in če še to ne pomaga, obsodijo ga na smrt. Ime njegovo nabijejo na vseh vogalih Slovenije, kjer imajo svoje pomagače, ter kriče: *Brezdomovinec* je, kamnajte ga, z okovanimi petami sterite [strite – op. J. P.] kosti njegove v prah, da ga veter odnese v tuje kraje, ker ni vreden počitka v zemlji domači.

71 »Kdo seje prepír? IX.,« *Slovenec*, 4. 8. 1891, 1.

72 Damir Globočnik, »Škrat, Rogač in Brus – troje liberalnih satiričnih listov,« *Zgodovinski časopis* 56, št. 1–2 (2002): 429.

Pri *Slovencu* v tem niso videli ljubezni do bratov – tako naprednjaki ne morejo osrečiti slovenskega naroda.⁷³

Med svojimi zadnjimi poudarki se je *Slovenec* še enkrat ozrl na državnozbornske volitve marca 1891. Spomnil je, da je konservativni kandidat Globočnik tudi brez nemških glasov dobil veliko večino v gorenjskih in notranjskih mestih in dodal, da je sprava z mirnimi in nepristranskimi Nemci v Avstriji in tudi na Kranjskem mogoča.⁷⁴ Odgovoril je tudi na očitke o nepodpori Sokolu, Glasbeni matici, Dramatičnemu društvu, Slovenskemu pevskemu društvu, društvu Pravnika, društvu slovenskih biciklistov in čitalnicam. Glede Sokola je izjavil, da je še danes med njegovimi člani lepo število »klerikalcev«, mnogi dogodki pa pričajo, zakaj je nekaterim med njimi morda »nepri-ljubljen«. Neki gospôdi je tudi očitno ljubše, če »klerikalci« ne hodijo v njihovo sredo. Avtor *Slovenčevih* razmišljanj je zapisal, da je bil več let član Sokola, a prejšnje leto ni dobil niti enega vabila k društveni dejavnosti. Ob novem letu pa poziv, naj plača letno članarino. Društvu se je za tako čast zahvalil. Da bi lahko umanjkanje podpore drugim navedenim društvom prizadelo napredno stran, pa ne pride v poštev. *Narod* je očitno tako naiven, da »živi v domišljiji, kakor bi bila že vsa Slovenija pod njegovim klobukom«. Za Glasbeno matico in društvo Pravnika je *Slovenec* posebej opomnil, da ju ne vodita predstavnika napredne strani. In še: »Tega pa vendar ne more nihče zahtevati, da bi se n. pr. duhovniki vozili na biciklih! Ne bodite vendar tako otročje smešni!«⁷⁵

Slovenec se je dotaknil tudi čitalnic. Duhovniki so zaradi neprestanih napadov in sramotenj iz nekaterih izstopili, saj v družbo, ki se iz njih norčuje, ne morejo zahajati. »Da pa bi plačevali zaušnice, tega tudi krščanska ljubezen ne zahteva.« Pri družbi sv. Cirila in Metoda je vprašljivo zavzemanje nekaterih posameznikov, ki ju hočejo proslavljati le kot slovanska prvoborca in ju nekako postavljajo v nasprotje z Rimskokatoliško cerkvijo.⁷⁶

Slovenec je svoje razmišljanje končal z obtožbo *Slovenskega naroda*, da je njegova pisava v preteklih letih privedla do ustanovitve glasila katoliške strani. *Slovenec* je potreben in ostane, dokler bo *Narod*, ki so mu koristi neke oligarhije edino merilo v domačih in avstrijskih političnih vprašanjih, brezobzirno spodkopaval ugled in veljavo višjih cerkvenih dostojanstvenikov ter širil židovsko-liberalna načela po slovenski domovini. »'Narod' je v širokih brazdah sejal seme žalostnega prepira in verskega indiferentizma na zemlji slovenski, in domoljubna dolžnost naša je, da s pomočjo svojih svetnih in duhovskih somišljenikov polagoma izrujemo to ljuliko, ki skuša zadušiti jekleno zrno poštenega našega ljudstva.«⁷⁷

73 »Kdo se je prepil? X.,« *Slovenec*, 6. 8. 1891, 1. »Kdo se je prepil? XI.,« *Slovenec*, 7. 8. 1891, 1.

74 »Kdo se je prepil? XIII.,« *Slovenec*, 25. 8. 1891, 1. – O rezultatu državnozbornskih volitev v mestni kuriji v postojnskem volilnem okraju leta 1891 gl. Melik, *Volitve na Slovenskem*, 350.

75 »Kdo se je prepil? XIII.,« 1.

76 Ibid., 1, 2.

77 »Kdo se je prepil? XIV.,« *Slovenec*, 28. 8. 1891, 1.

Napredna stran po izteku polemike

V polemiki, ki so jo poleti 1891 začeli pri *Slovincu*, so na obeh straneh utrdili svoja stališča. Po njenem izteku jih je na napredni strani poudaril še *Rodoljub*. Opominjal je, da na Slovenskem in tudi na Kranjskem ni liberalcev, kot so v Nemčiji in pri drugih narodih. Ti so v resnici mlačni v verskih zadevah, brezverstvo, ki jim ga pripisuje nasprotna stran, pa je le pesek v oči nerazsodnemu ljudstvu, da doseže svoj namen – svojo vladavino.⁷⁸ *Rodoljub* je zagovarjal urejanje javnih zadev, kjer bi poleg duhovniškega sodelovali tudi posvetni stanovi, in zagotavljal, da je vsak Slovenec – in s tem tudi stran, ki jo je predstavljal – dober katoličan. Katoliško stran je obsodil, da hoče preplašiti vsakega naprednega mladega moža, ki bi želel vstopiti v javno življenje.

Na mizo polože težaki katoliškega političnega društva takega predrzneža, pregledajo ga, kakor zdravniki pregledujejo umrlega mrliča in kakor hitro najdejo na njem najmanjšo če tudi že ozdravelo ranico (in brez take pač ni nobeno truplo!) tedaj ga že zavržejo. Odrekajo mu zmožnost in dobro voljo, smešijo ga in če ni drugače, jemljejo mu tudi poštenost. Skratka pezdurje iščejo v tujih očeh, hlodov pa v lastnih ne vidijo. To pa seveda le, ako dotičnež ne trobi slepo v njih rog, to je ako spada med ‚brezverce‘.⁷⁹

Pri *Rodoljubu* so znova izrekli privrženost naprednjakov sveti katoliški veri, s katero boj, ki jim je vsiljen, ni povezan. Tisti pa, so zapisali, ki se boji našega nadzorstva pri svojem delovanju, se boji luči in javnosti. Krivcev za domači prepir se je treba po njihovem mnenju čim prej iznebiti, da se bo v domovino vrnil toliko potrebn mir in bosta zopet v lepi stari slogi v prid naroda delovala duhovniški in posvetni stan.⁸⁰

Konec leta se je na svojem prvem letnem občnem zboru zbralo Slovensko društvo. Sprejeli so poročilo o njegovem delovanju in izrazili željo po spravi, slogi in enotnosti med Slovenci z Božjo pomočjo.⁸¹ Razvoj pa je že tekel po svoje, na kar je spomnil tudi *Slovenski narod*.⁸² Na katoliški strani je to pokazala napoved prvega slovenskega katoliškega shoda, ki jo je objavil *Slovenec* 25. februarja 1892.⁸³ *Slovenski narod* je tedaj izjavil, da »nimamo proti tej nameri nič«. ⁸⁴ A to je bilo zatišje pred viharjem.

Zaključek

Po razdoru v slovenski politiki na Kranjskem sta obe nasprotujoči strani poleti 1891 prvič podrobneje in na kulturnobojni način izrekli svoje razumevanje druga druge in sebe. Lotili sta se vseh ključnih vprašanj tedanjega idejnopolitičnega razvoja. Široka polemika med *Slovincem* in *Slovenskim narodom* ter tudi *Rodoljubom* je pokazala

78 »Naši konservativci,« *Rodoljub*, 5. 9. 1891, 1, 2. »Nepošteno strahovanje,« *Rodoljub*, 19. 9. 1891, 2.

79 »Nepošteno strahovanje,« 1, 2.

80 »Našim prijateljem!,« *Rodoljub*, 19. 12. 1891, 1, 2.

81 »‘Slovenskega društva v Ljubljani’,« 2.

82 »Ob koncu leta,« *Slovenski narod*, 31. 12. 1891, 1.

83 »Prvi slovenski katoliški shod,« *Slovenec*, 25. 2. 1892, 1, 2.

84 »Politični razgled: notranje dežele: slovenski katoliški shod,« *Slovenski narod*, 17. 3. 1892, 2.

na temeljne razlike v pogledu na slovenski narodnopolitični razvoj. Napovedala je trajni spopad med političnim katolištvom in naprednjaki (liberalci). Na strani političnega katolicizma so v presojanju vprašanja naroda in njegovega razvoja izhajali iz stališč, ki so jih pogojevala katoliška načela, na napredni pa, ob spoštovanju vere, iz izrecnega poudarjanja *narodnega* in opozoril, da v veri ne gre iskati političnega orožja. Katoliška stran je napredno obtoževala verske mlačnosti, celo brezverstva, napuha, prevzetnosti in družbenega odklanjanja duhovništva ter ugovarjala njenemu oporekanju vključevanja duhovnikov v politično in drugo javno življenje. Dosledno je zavračala naprednjaško narodno idolatrijo, ki spodbuja tudi sovraštvo do drugega naroda in svojih sorojakov z drugačnim stališčem. Nasproti ji je postavila univerzalno božje stvariteljsko delo, iz katerega izhaja tudi ljubezen do naroda, ki jo darujemo Bogu. Kažejo jo duhovnikovo narodno delo in skrb za ljudi, ljubezen do bližnjega, ki je krščanska dolžnost, in rodoljubje. Ljubezen do naroda je relativna, kajti absolutna pripada le Bogu. V napredni strani je videla kvaren in odvečen del naroda, ki se povzdiguje nad verski značaj ljudstva. Po njeni trditvi je s svojimi stališči zanetila prepír.

Enako so tudi na napredni strani odgovornost za prepír pripisali svojim nasprotnikom. Trdili so, da ga neti politično prizadevanje mlajše duhovščine, ki hoče zagospodovati v deželi, njen idejni teror in ekskluzivizem pa je treba izničiti. Duhovščina je (zaradi vesoljnosti Cerkve) po svoji naravi breznarodna. Breznarodnost je pokazala tudi volilna povezava z Nemci. In tudi drugače je napredna stran katoliški odrekala posluš za narodno delo, saj naj bi ga zlorabljala le v svoje namene. Njen cilj je določati vse politično, kulturno in socialno življenje. Resnična ljubezen do naroda bi morala temeljiti v predanosti njegovemu narodnem boju, boju za obstanek, in je *absolutna*, nič ji ne sme biti nadrejeno. Ker so na katoliški strani postavili vero nad narod, so sprožili politično rojstvo napredne strani. In tu je prišlo do točke razvodja. Katoliška stran je v obravnavi narodovega vprašanja in njegove idejne, politične in socialne vsebine zagovarjala prvenstvo vere in vključenost duhovništva v javne zadeve, napredna pa je kot veljavni vrednostni smisel postavila eksistenco naroda in zavračanje verskega v političnem. Obojim pa je bila skupna pripadnost katoliški veri. Različni primeri in utemeljitve, ki so jih pri tem uporabljali v polemiki, so služili uveljavljanju temeljnih pogledov obeh strani. Od teh nista odstopili, ločenost je postala označevalec kranjskih razmer; tako v samoidentitetnem prepričanju kot v razumevanju *Drugega*. Vprašanje vere in naroda je postalo ključno, na njegovi podlagi se je bil boj za prevlado v deželi. Z razdorom in njegovo večplastno notranjo dinamiko je politično življenje dobilo širše razsežnosti, skozi kulturni boj pa je napredna stran stopila na pot nadaljnega izražanja svojih idejnih in političnih prepričanj.

Viri in literatura

Časopisni viri

Rodoljub, 1891

Slovenec, 1891, 1892

Slovenski narod, 1891, 1892

Literatura

[Tavčar, Ivan]. »4000: času primerna povest iz prihodnjih dob: po vzorih dr. Ničmaha napisal dr. Nevésekdo.« *Ljubljanski zvon* 11, št. 2–12 (1891): 67–73, 131–39, 195–202, 259–66, 323–30, 387–93, 451–60, 515–24, 579–88, 645–54, 707–18.

[Tavčar, Ivan]. 4000: času primerna povest iz prihodnjih dob: po vzorih dr. Ničmaha napisal dr. Nevésekdo: ponatis iz »Ljubljanskega zvona«. Ljubljana: [Ivan Tavčar], 1891.

Ara. (Andrejka, Rudolf). »Povše Fran.« V: France Kidrič, ur. *Slovenski biografski leksikon: sedmi zvezek*, 466–68. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1949.

Bergant, Zvonko. *Kranjska med dvema Ivanoma: idejno-politično soočenje slovenskega političnega katolicizma in liberalizma na prehodu iz 19. v 20. stoletje*. Ljubljana: Inštitut za globalne politične študije, 2004.

Globočnik, Damir. »Škrat, Rogač in Brus – troje liberalnih satiričnih listov.« *Zgodovinski časopis* 56, št. 1–2 (2002): 399–446.

Grabnar, Boris. »Utopije in antiutopije v slovenski literaturi 19. stoletja.« V: Drago Bajt, ur. *Mavrična krila: izbor slovenskih znanstvenofantastičnih zgodb*, 83–103. Ljubljana: Tehniška založba Slovenije, 1978.

Kermavner, Dušan. *Slovenska politika v letih 1879 do 1895: političnozgodovinske opombe k peti knjigi Ivana Prijatelja Slovenske kulturnopolitične in slovstvene zgodovine 1848–1895*. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1966.

Melik, Vasilij. *Volitve na Slovenskem 1861–1918*. Ljubljana: Slovenska matica, 1965.

Pc. (Polec, Janko). »Majaron Danilo.« V: Franc Ksaver Lukman, ur. *Slovenski biografski leksikon: peti zvezek*, 20–23. Ljubljana: Zadruga gospodarska banka, 1933.

Perovšek, Jurij. »Liberalni pogled na ideološko in politično razhajanje s katoliško stranjo od ustanovitve Katoliškega političnega društva leta 1890 do ustanovitve Slovenskega društva 1891 v Ljubljani.« *Prispevki za novejšo zgodovino* 63, št. 3 (2023): 93–116.

Perovšek, Jurij. »Napredna fronta«: organizacijske, idejne in politične poteze slovenskega liberalizma med svetovnima vojnama. Maribor: Znanstvenoraziskovalni inštitut dr. Franca Kovačiča, 2024.

Perovšek, Jurij. »Velikonočna misel liberalne strani od razcepa v slovenski politiki 1890 do konca avstrijske dobe 1918.« V: Miha Šimac, ur. *Miscellanea*, 196–218. Ljubljana: Teološka fakulteta Univerze v Ljubljani, 2024.

Prijatelj, Ivan. *Slovenska kulturnopolitična in slovstvena zgodovina 1848–1895: peta knjiga*. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1966.

s. (Ivan Železnikar). »Listek: nedeljsko pismo.« *Slovenski narod*, 18. 4. 1891, 1, 2.

Schiller, Friedrich. *Die Verschwörung des Fiesco zu Genua: ein republikanisches Trauerspiel*. Stuttgart: Reclam, 1997.

Schiller, Friedrich. *Tri drame: Razbojníci: Fiescova zavjera u Đenovi: Spletka i ljubav*. Zagreb: Zora, 1952.

Tominšek Perovšek, Mateja. *Frančišek Lampe: zmerno, z ljubeznijo: portret slovenskega katoliškega misleca Frančiška Lampeta (1859–1900) in njegova vloga v družbeni in kulturno-duhovni zgodovini na Slovenskem*. Ljubljana: Družina 2006 [i. e. 2007].

Jurij Perovšek

**“WHO SOWS DISCORD?”. THE CONFRONTATION
BETWEEN PROGRESSIVES (LIBERALS) AND THE CATHOLIC
SIDE FROM THE FOUNDING OF THE SLOVENIAN SOCIETY
IN 1891 TO THE ANNOUNCEMENT OF THE FIRST
SLOVENIAN CATHOLIC CONGREGATION IN 1892**

SUMMARY

After the establishment of the Catholic Political Society on 26 January 1890 and the progressive (liberal) Slovenian Society on 2 February 1891, the progressive side continuously criticised political Catholicism for its lust for power, misuse of religion, and unpatriotic character. These reproaches were expressed during the national elections in March 1891 and the Ljubljana municipal by-elections in April 1891, as well as on various other occasions. They were particularly emphasised in the summer of 1891 when a controversy erupted between the Catholic *Slovenec* and the progressive *Slovenski narod* and *Rodoljub* newspapers over who was stirring up ideological and political conflicts in Carniola. This was the first time after the political split in Carniola that the two opposing sides exhibited a more detailed understanding of each other and themselves. They addressed all the crucial issues pertinent to the contemporaneous ideological and political development. The controversy revealed the fundamental differences between the two sides regarding the Slovenian national political development, foreshadowing a permanent clash between the political Catholicism and the progressives. Regarding national identity and development, political Catholicism drew upon positions grounded in Catholic principles, while the progressive side, although respectful of religion, explicitly emphasised the *national* stance and cautioned against weaponising religion for political purposes. The Catholic side accused the progressives of religious indifference and even faithlessness, arrogance, presumption, and social rejection of the clergy, objecting to their opposition to the involvement of priests in political and other public life. It consistently rejected progressive national idolatry, asserting that it fostered animosity towards other nations and fellow citizens with differing views. The Catholic side contrasted it with God's universal creation work, viewed as the foundation of love for the nation, offered to God by the people and expressed by the clergy's patriotic activities and care for people, love of one's neighbour as a Christian duty, and patriotism. The love for one's nation was seen as relative, as absolute love belonged solely to God. It perceived the progressive side as a corrupt and superfluous segment of the nation, which put itself above the religious character of the people and was responsible for the conflict due to its standpoints.

Similarly, the progressive side also held their opponents responsible for the conflict, allegedly fuelled by the political aspirations of the younger clergy in their attempt

to dominate the country. Such ideological terror and exclusivism needed to be eradicated. The clergy were considered nationless by their very nature (due to the universality of the Church), which was further evidenced by their electoral alliance with the Germans in March 1891. The progressive side also dismissed the Catholic side's patriotic efforts, suggesting that it merely exploited them for its own purposes, seeking to control all political, cultural, and social life. True love for the nation was based on the dedication to its national struggle – the struggle for survival – and was absolute; nothing could surpass it. As the Catholic side placed religion above the nation, it triggered the political emergence of the progressive side, consequently igniting the schism. Regarding the national question and its ideological, political, and social content, the Catholic side defended the primacy of religion and the clergy's involvement in public affairs, while the progressive side recognised the existence of the nation and the rejection of the religious in the political as a legitimate objective. What they both shared was their adherence to the Catholic faith. The various examples and arguments used in the controversy served to establish the fundamental positions of both sides. They did not deviate from them, and the division became characteristic of the situation in Carniola, both regarding the self-identity beliefs and the understanding of the *Other*. The question of religion and nation became crucial, and the struggle for supremacy in the province was fought on this basis. With the rupture and its multifaceted internal dynamics, political life took on a broader dimension, while the progressive side embarked on a path of further expression of its ideological and political convictions through cultural struggle.